

Ünite V Gönül Coğrafyamız

İslam Medeniyetinin Özellikleri

Kültür: Toplumların sahip olduğu maddi ve manevi değerlerin bütünü. Kültürün maddi unsurları, çoğunlukla günlük yaşamla ilgilidir ve toplumların maddi ihtiyaçlarını karşılar. Manevi unsurlar ise toplumda var olan din, dil, ahlak, örf ve adetler gibi alanları içerir.

Hiç bir toplum tarihi, coğrafyası, hayat tarzı gibi unsurları yönünden başka bir topluma benzemez. Bu nedenle hiçbir kültür de diğer kültüre benzemez. Kültür mahallidir, yereldir, ulusaldır.

Medeniyet: Farklı kültürlerin bir araya gelmesiyle oluşur ve evrensel bir nitelik taşır. İslam medeniyeti bir çok kültürün bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Türk, Arap, Fars kültürleri bu medeniyetin başat aktörleridir.

İslam Medeniyeti: İslamı benimseyen ve bu dini bir hayat tarzı haline getiren Müslümanların, tarih boyunca farklı coğrafyalarda ortaya koydukları maddi ve manevi birikimlerin tümüne İslam medeniyeti denir.

İslam ümmeti: İslam medeniyetinin içine aldığı tüm milletlerin ruh ve ülkü birlikteliği olarak da anlaşılır.

İslam medeniyeti Emeviler döneminde oluşum sürecine girmiş, Abbasiler döneminde gelişmiş, Selçuklular döneminde bu gelişim devam etmiş, Osmanlı döneminde ise kurum ve kuruluşlarıyla en parlak devrini yaşamıştır.

İslam Medeniyetinin Farklı Coğrafyalardaki İzleri

İslam medeniyeti birikimlerinin en çok görüldüğü bölgeler:

Hicaz bölgesi, Kudüs ve Çevresi, Şam ve Bağdat Bölgesi, İran, Horasan, Türkistan ve Maveraünnehir, Hint Alt Kitası, Anadolu ve Balkanlar, Kuzey Afrika, Endülüs

İslam medeniyetinin farklı coğrafyalara taşınmasında pek çok hükümdarın katkısı olmuştur:

Suriye'nin Halid b. Velid, İran'ın fethinde Saad b. Ebi Vakkas, Anadolu'nun fethinde Sultan Alparslan, Mısır'ın fethinde Amr b. As, Kuzey Afrika'nın fethinde Ukbe b. Nafi, Endülüs'ün fethinde Tarık b. Ziyad, Hint Alt kıtasının fethinde ise Gazneli Mahmut'un katkısı önemlidir.

Müslümanlar gittikleri yere sadece ordularını göndermediler. Oralarda kalıcı oldular. Kalıcı olmak için de oralara İslam'ın dürüstlük ve merhametini taşıdılar. Malezya ve Endonezyaya ordu göndermediler. Müslüman tüccarların sahip olduğu dürüstlük ve merhamet oradaki insanların Müslüman olmasını sağladı.

İslam medeniyetinin somut olmayan tarihi mirası birçok kültürü ve dini unsuru barış içinde bir arada yaşatabilme tecrübesidir. Birçok bölgede Müslümanlarla birlikte yaşayan diğer din mensupları özerk hukuki, ticari ve mülki yapılarını korumuşlardır. Müslümanlar din özgürlüğünü korumaya büyük bir önem vermişler, İslam davetini gönüllülük esasına göre yürütmüşlerdir.

İslam medeniyeti geriye bir çok eser bırakmıştır.

Hoca Ahmet Yesevi'ye ait Divan-ı Hikmet, Kaşgarlı Mahmut'a ait Divan-ı Lugati't-Türk, Yusuf Has Hacib'e ait Kutadgu Bilig Türkçe yazılan İslami ilk dönem eserlerdendir. İbni Arabi'nin Fusus'il-hikem'i, İbn Haldun'un Mukaddimesi, İbn Sina'nın el-Kanun fi't-Tıp gibi eserleri çağlarından sonra da etkili olmuş eserlerdendir. Arapça olarak yazılmışlardır. Hafız'ın Divan'ı ve Mevlana'nın Mesnevisi ise farsça yazılmışlardır.

Hicaz Bölgesi

İslam hicaz bölgesinde ortaya çıkmış, buradan dünyaya yayılmıştır. Burada Mekke ve Medine şehirleri İslam'ın iki kutsal şehridir. Resulullah efendimiz ilkin İslam davetini Mekke'de başlatmış, daha sonra eski adı Yesrib olan Medine'ye göç etmiştir. Bu şehir Peygamber efendimizin buraya hicret etmesinden sonra Medinetü'l-Münevvere (aydınlanmış şehir) adını almıştır. Günümüzde buraya Hacc ziyareti için milyonlarca hacı gelmektedir. Bölge Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı devletine katılmış, bu tarihten sonra Osmanlı padişahları Hadimu'l-Haremeyn unvanını kullanmışlardır. Hadimul-Haremeyn ifadesi iki harem bölgesinin hizmetkarı anlamına gelmektedir.

Kudüs

Hz. Ömer zamanında fethedilmiştir. Diğer adı Darus-Selam'dır. Kur'an'da adı geçen pek çok nebi ve resul buraya gelmiştir. Peygamber efendimiz Mekke'de iken hem Kabe'yi hem de Kudüs'ü kible edinmiş, Medine'de de Kudüs yönüne 16-17 ay dönerek namaz kılmıştır.

Emevîler döneminde Kudüs'te Kubbetü's-Sahra yapılmıştır.

1099-1187 yılları arasında Haçlıların işgali altında kalan bu şehir 1187 yılında Hittîn savaşında Selahattin Eyyubi tarafından yeniden fethedilmiştir.

Kudüs 1516 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. II. Abdulhamit Yahudilerin buraya yerleşmelerini önleyecek tedbirleri almış, ancak 1. Dünya savaşının acı sonuçları, bu bölgenin İngiliz sömürgesi olmasını getirmiş, İngilizler çekildikten sonra da 1948 yılında İsrail devleti kurulmuştur. İsrail kurulduktan sonra bölge savaş ve çekişmelerin hakim olduğu bir bölge olmuştur.

Milletimiz bölge halkına her zaman yakın durmuştur. 2010 yılında Gazze'ye insani yardım götürün Mavi Marmara gemisi bu yakınlığın önemli bir göstergesidir. Türkiye 2017 yılında ABD'nin Kudüsü İsrail'in başkenti ilan eden tek yanlı yasasına karşı İslam ülkelerini toplayarak bu şehri Filistin'in başkenti ilan eden bir kararın altına imza atmıştır.

Şam

Diğer adı Dimaşk olan bu şehir Halid b. Velid tarafından Hz. Ömer döneminde fethedilmiştir. Şam daha sonra Emevî devletinin başkenti olarak önemini sürdürmüştür. Şam Emeviye camii bu dönemin eseridir. Şam şehri 1521 yılından itibaren Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. 2011 yılında Suriye iç savaşından sonra Suriyelilerin bir kısmı Türkiye'ye göç etmiştir. Ülkemiz önemli miktarda Suriyeli'yi misafir etmiştir.

Surre alayı

Osmanlı zamanında hacılara dağıtılmak üzere Mekke ve Medine'ye gönderilen değerli eşya ve hediyeleri taşıyan kervanlara verilen isimdir.

Bağdat

Abbasi halifesi Mansur tarafından kurulan Bağdat şehri İslam medeniyetinin sembol şehirlerindedir. Bu şehirde pek çok kütüphane ve medrese (Nizamiye medreseleri) bulunmaktaydı. Me'mun zamanında bir tercüme ve araştırma kurumu olarak Beytü'l-Hikme kurulmuştu. Beytü'l-hikme bünyesinde pek çok kültüre ait yazılı eserler tercüme edilmiş, ayrıca âlimler bu kurum sayesinde araştırma eserleri ortaya koymuşlardı. Bağdat'taki Mansur cami bir öğretim merkezi olarak işlev görüyordu.

Bağdat'ta Ebu Hanife'nin, Necef'te Hz. Ali'nin, Kerbela'da ise Hz. Hüseyin'in kabirleri bulunmaktadır.

Bağdat Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı topraklarına katılmıştır. 2003 yılındaki Amerikan işgalinden sonra şehir pek çok acı hadiseye şahitlik etmiştir.

İran, Horasan, Türkistan ve Maveraünnehir Bölgesi

İran ve Horasan bölgesi Hz. Ömer döneminde İslam topraklarına katılmıştır. Bu bölge İslam medeniyetine hem kültürel hem de ilmi pek çok katkı sunmuştur. Horasan bölgesi Merv, Belh, Herat gibi pek çok şehri kapsayan bir bölgedir. Günümüzde bu bölge tek bir devletin hâkimiyeti altında değildir. İran, Afganistan, Tacikistan gibi ülkelerin topraklarına yayılmıştır. Belh, Mevlana Celaledin Rumi'nin doğum yeridir. Horasan'dan gönderilen alperen, gazi dervişler Anadolu'nun ve Balkanlar'ın İslamlaşmasında önemli bir paya sahiptir.

Maveraünnehir nehrin öte yakası anlamına gelmektedir. Orta Asya'daki Seyhun ve Ceyhun nehirleri arasındaki bir bölgedir. Türkistan olarak bilinen coğrafyanın bir bölümünü oluşturmaktadır.

Türkistan 8. Yüzyılda İslamiyetle tanışmıştır. Bu bölgede İmam Buharî, Tirmizî, İmam Maturidî, Farabî, İbn Sinâ, Zemaşerî ve Ali Kuşçu gibi alimler bu bölgede yetişmişlerdir.

Pirî Türkistan olarak bilinen Hoca Ahmet Yesevî'nin bağlılarına alperen, gazi derviş denilmekteydi.

Hint Alt Kıtası

Bu bölge 7. Yüzyıldaki Arap tüccarların buraya gelmesiyle İslam ile tanışmıştır. Abbasiler döneminde yapılan fetihlerle bu bölge İslam topraklarına yayılmaya başlanmıştır. Bölge Gazneliler ve Babürlülerin hakimiyetine girmiştir. 19. Yüzyıldaki İngiliz işgali ile bölge Müslümanların elinden çıkmıştır.

İngilizler 1947'de çekildikten sonra Pakistan ve Bangladeş Hindistan'dan ayrılmıştır.

Bölge halkı Kurtuluş savaşı yıllarında Anadolu hareketine yardımlar göndermiştir. Muhammed İkbâl Pakistan'ın yetiştirdiği büyük bir aydındır. Cavidname isimli eser ona aittir.

Anadolu ve Balkanlar

1071 yılında Sultan Alparslan tarafından Malazgirt savaşı ile Türklere Anadolu'nun kapıları açılmıştır. Bölge Selçuklular ve Osmanlılar döneminde İslam kültürü gelişmiştir. Pek çok komutan ve hükümdar Haçlı seferlerini burada karşılamış, onlara ağır zayıatlar verdimiş, Haçlıların ilerlemesini durdurmuştur.

Hacı Bektaş, Yunus Emre, Molla Fenarî, Niyazi Mısrî, Aziz Mahmud Hüdayi gibi pek çok alim ve arif yetiştirmiştir.

Balkanlar, Osmanlı devletinin Batı'ya ilerlediği bir kapı olmuştur. Son haçlı seferi olarak kabul edilen Niğbolu zaferinden sonra Fatih Sultan Mehmet döneminde, Bosna Hersek Osmanlı topraklarına

katılmış; Kanunî Sultan Süleyman döneminde de Belgrad ve Zigatvar alınmıştır. Bosna ve Arnavut halkı Müslüman olmuştur. Burada İslam mimarisine ait pek çok eser bulunmaktadır. Saraybosna'daki Mostar köprüsü Mimar Sinan'ın eseridir.

1992'deki savaşta 100.000 insanın öldüğü belirtilmektedir. Bosna-Hersek Cumhuriyetinin kurucu Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç aynı zamanda önemli bir aydındır. Doğu ve Batı Arasında İslam ve İslam Deklerasyonu gibi eserleri Türkçe'ye çevrilmiştir.

Kuzey Afrika (Mısır ve Mağrip)

Mısır, Hz. Ömer döneminde Amr b. As komutasındaki birlikler tarafından İslam hakimiyetine girmiştir. Mısır'ı alan Müslümanlar Tunus'a kadar ilerlemişlerdir. Mısır'ın batısındaki bu bölgeye Mağrip denilmektedir. Tunus ve Fas'ı içine alan bölgeyi Ukbe b. Nafi komutasındaki birlikler almıştır.

Barbaros Hayrettin Paşa, 1517 yılında Tunus ve Cezayir bölgesini Osmanlıların hakimiyetine katmışlardır. Türklerin himayesindeki Mağrip 1830 Fransız işgaline kadar Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır.

Kuzey Afrika'nın en kalabalık ülkesi Mısır'dır. Mısır, Fatimiler ve sonrası dönemde İslam kültür ve medeniyetinin önemli bir bölgesi olmuştur. Fatimîler tarafından kurulan Ezher cami ve Medresesi dünyanın ilk üniversitesi olarak kabul edilmektedir. 1004 yılında Fatimîler tarafından Darul-Hikme adı altında bir araştırma kuruluşu tesis edilmiştir. Mısır, Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı hakimiyetine katılmıştır.

Bölgede yer alan devletlerin halkının büyük bir kısmı Müslümandır.

Endülüs

Endülüs İslam medeniyetinin en parlak çalışmaları yapan bölgesidir. Avrupa'nın Güney batısında bugünkü İspanya ve Portekiz'i içine alan bölgedir. Bu bölgenin en önemli şehirleri Gırnata, İşbiliye, Kurtuba gibi şehirleridir. Tarık b. Ziyad döneminde İslam topraklarına katılmıştır. 15. Yüzyılın sonuna kadar Müslümanların hâkimiyetinde kalmıştır. Kurtuba Camii ve Elhamra Sarayı gibi yapılar İslam mimarisinin önemli eserleridir. İbn Hazm, İbn Rüşd, İbn Tufeyl ve İbn Arabî gibi alimler bu bölgede yetişmiştir. Bölgenin eğitim kurumları Avrupa'nın gelişiminde önemli bir pay sahibi olmuşlardır. Pek çok Avrupa'lı Endülüs'ün medreselerinde eğitim almıştır.

Kur'an'dan Mesajlar Hucurat Suresi 13. Ayet

Ey insanlar, sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerliniz en takvalı olanınızdır. Allah her şeyi bilmektedir ve her şeyden haberdardır. (Hucurat Suresi, 13. Ayet)

Bu ayet insanların farklı soy, kabile ve millet olarak ayrılmalarının hikmetine değinmektedir. Üstünlük takvadadır. Bir ırka mensup olmak asla bir üstünlük göstergesi değildir. Bu temelde üstünlük taslamak Müslümanın yapacağı bir şey değildir.

Takva erdem sahibi olmaktır. Takva, Allah'ın her şeyi bildiğinin farkında olarak yaşamak ve erdemli davranışlar sergilemektir. Bu ise Allah'ın takdirindeki bir konudur. Kimin daha takvalı olduğunu ise Allah bilir.